Казахский национальный
университет имени аль-Фараби

«Процесс вхождения Казахстана в число 30-ти высокоразвитых государств мира: проблемы и перспективы их решения», посвящена 80-летию Казахского национального университета имени аль-Фараби

Алматы 2014

болады:
ұмсалатын
инновация
зуді қажет
н елдердің

өмен. Оны
емлекеттік
овациялық

танылатын
а қажетті
н ғылыми
ін барлық

ің ғылыми

кобаларды
гізу.
емелердің
емлекеттік
айту.
кобаларды
не оларға
ру немесе
гранттар
ізде қолға
стриялық
ң шынайы
анықтауға

технологиялық бизнес–инкубаторлардың жұмысын жандандыруға мүмкіндік туады.

Біздің зерттеуіміздің өзегі болып саналатын ұлттық инновациялық инфрақұрылымды дамытудың экономикалық механизмі – ол еліміздің инновациялық әлеуетін дамытуға негіз болатын, оны жүзеге асыру белгілі-бір нәтижелі жетістікке жетуге ықпал ететін қаржылық, экономикалық, салықтық, несиелік және басқа да іс-әрекеттер мен тетіктердің жиынтығынан тұрады. Дұрыс таңдала білген механизм ұлттық экономикамыздың ұзақ мерзімде инновациялық өркендеуі мен дүние жүзілік нарықта лайықты орыналуына ұтымды жағдай

жасауы тиіс.

Инновациялық инфрақұрылымды дамыту механизмі әлемдік және елдегі инновациялық ортаның жалпы жағдайына, қоғам мен ғылыми–техникалық прогрестің дамуына, адамзат мәдениеті мен ой–санасына, экология талаптарына, сонымен қатар, еліміздің нақты мүмкіндіктері мен стратегиялық өркендеу бағыттарына сай болуы тиіс.

Аталған механизм оның құрамындағы өзара байланысты тетіктерді кешенді түрде жүзеге асырғандағана белгілі–бір нәтижеге жеткізетінін ескерткеніміз жөн. Онсыз, әртетіктің өздігінен ұлттық инфрақұрылымның дамуына қомақты үлес қосуы екіталай.

Әлемдік тәжірибе көрсеткеніндей, инновациялық инфрақұрылымға қажетті жағымды экономикалық ортаны қалыптастыруда мемлекет жеке сектормен ынтымақтастық орната алады. Осындай ынтымақтастықтың неғұрлым ұтымды мысалдары Жапонияда, Швецияда, Түркияда және соңғы отыз жылда өздерінің инновациялық жүйелерінде ірі жетістіктерге жеткен басқа да елдерде бар.

қорытындылай келе, төмендегі жағдайларды атап өтуге болады:

Біріншіден, ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерге жұмсалатын шығындардың көлемі әлі де мардымсыз. Қазақстанды инновация әлеміндегі көшбасшы мемлекеттердің қатарына кіргізуді қажет деп тапсақ, онда оның деңгейін экономикасы дамыған елдердің деңгейіне дейін жеткізу.

Екіншіден, өңірлердің ғылыми белсенділігі өте төмен. Оны көтеру үшін ғылыми мақсаттарға бағытталатын мемлекеттік қаражатты еліміздегі өңірлердің ғылыми-инновациялық мүмкіндіктерін ескере отырып бөлу қажет.

Үшіншіден, ғылыми мақсатта пайдаланылатын негізгі капиталды толықтыруға немесе жаңартуға қажетті инвестициялардың көлемін көбейту қажет. Ол үшін ғылыми зерттеулермен айналысуды тартымды ету және ол үшін барлық жеңілдіктер мен ынталандыру тетіктерін енгізу.

Төртіншіден, Қазақстандағы даму институттарының ғылыми бағыттылығын арттыруды қолға алу.

Ол үшін инновациялық және инвестициялық жобаларды қаржыландыру үрдісіне міндетті ғылыми негіздеулер енгізу.

Бесіншіден, ғылыми зерттеулер мен әзірлемелердің нәтижелілігін арттыру. Мұны жүзеге асыру үшін мемлекеттік гранттар жүйесін кеңейту және әкімшілік кедергілерді азайту.

Алтыншыдан,өңірлерде жүзеге асырылып жатқан жобаларды индустриялық және инновациялық деп бөліп, тиісінше оларға мемлекеттік қолдау көрсету (салықтық жеңілдіктер беру немесе салықтан босату, төмендетілген пайызбен несие беру, гранттар тағайындау және т.б.) тетіктерін анықтау. Өйткені, елімізде қолға алынған жобалар көбіне инновациялық бағыттан гөрі индустриялық бағытқа сәйкес келеді. Бұл Қазақстан мен оның өңірлерінің шынайы инновациялық әлеуеті мен инновациялық белсенділігін анықтауға мүмкіндік береді.

Жетіншіден, отандық инновациялық инфрақұрылым элементтерінің өндірістік бағыттылығын арттыру. Оны дәстүрлі өндірісті қолға ала отырып, кейіннен ғылыми–зерттеу жұмыстарын жүргізу нәтижесінде бірте–бірте бұл өндірістік жүйені инновациялық тұрғыдан дамытуға болады. Яғни, технопарктер мен технологиялық бизнес–инкубаторларда орналасатын кәсіпорындардың бастапқы қызметінің инновациялық болуы міндетті емес. Бірақ, міндетті түрде оның кейінгі қызметі инновациялануы тиіс. Бұл қадам арқылы қазіргі кезде жұмыссыз тұрған еліміздегі көптеген технопарктер мен

2004 – 2007 жылдар арылығын қарайтын болсақ, шығарылған өнім көлемі кеткен шығындардан 2 – 2,5 есе жоғары болатын, ал 2008 жылдан бастап 2010 жылдар аралығында шығарылған өнім көлемінің қайтарымдылық деңгейі теріс деңгейде болды, тек 2011 – 2012 жылдар аралығында шығарылған өнім көлемі кеткен шығындардан 1,2 есе асып, қайта қалпына келе бастады. Дегенмен де, инновациялық өнім шығаруға кететін шығындардың орташа тиімділіг деңгейі 1 – 1,5 аралығында болып тұр. Бұл елімізде кәсіпорындардың инновациялық белсенділігіне тікелей ықпал ететін фактор болып табылады, мәселен кәсіпорындардың инновациялық қызметпен айналысуға ешқанда қызығушылықтары болмай отыр.

Елімізде үдемелі индустриялық – инновациялық дамудың Мемлекеттік бағдарламасын қабылдаудан кейін инновациялық белсенді компаниялар көрсеткіштерінің жағымды өсуі шаруа субъектілерінің инновацияларға деген көзқарастарының өзгергенін және бейімделгенін көрсетті.

ҚР Статистика Агенттігінің мәліметтері бойынша 2012 жылы жүзеге асырылған инновациялық жобалар саны 2,9 есе өсіп, 1135 бірлікке дейін өсті (2011 жылы 387 жоба болатын). Пайда болған және қолданылған жаңа технологиялар саны 1365 бірліктен 1608 – ге дейін жетті. Ал бұл технологияларды ойлап тапқан және пайдаланылған саны 562 - ден 713 компанияға дейін өсті.

5-суреттен инновациялық өнім шығарылуына кеткен шығын көлемінің 2011 – 2012 жылдары айтарлықта өсуін байқай аламыз. Сондай – ақ, шығындар көлемінің ЖІӨ – дегі үлесі 0,17% дейін өсті (2011 жылы – 0,16%).

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, дамыған елдерде ғылыми зерттеулер мен зерттемелерге жыл сайын тұрақты түрде өсуде және орта есеппен 2,5-3,7% деңгейде болады. Сондай – ақ, бұл шығындар құрамында мемлекеттің үлесі орта есеппен 25-34% құрайды. Бұндай

деңгейі 50% - дан жоғары, сондай – ақ, Түркия, Латвия, Эстония, Ұлыбритания, Венгрия елдерінде бұл көрсеткіш Қазақстандағы инновациялық белсенділік деңгейінен 5 – 6 есе жоғары болып тұр.

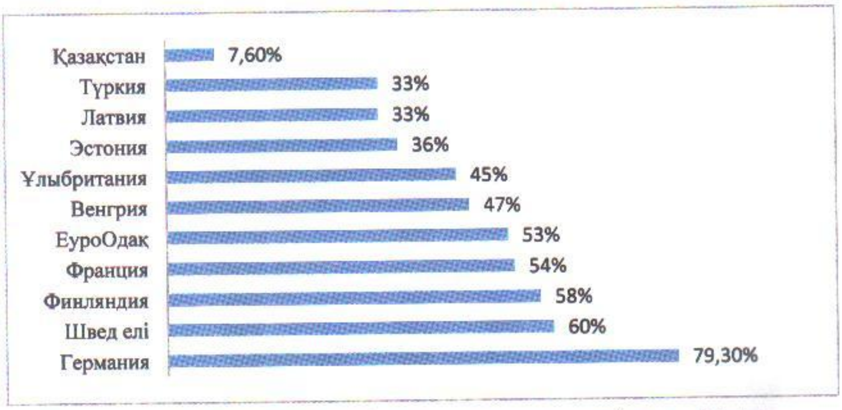

Сурет 4. Кәсіпорындардыңинновациялықбелсенділігі

Дереккөзі: Eurostat Pocketcooks/Science, Technology and Innovation in Europe/2013 edition

Инновациялық белсенділіктің жеткіліксіз деңгейі технологиялық инновацияларды өткізудегі төмен қайтарымдылығымен айқындалады. 2012 жылдың мәліметтері бойынша 1 теңге көлемінде кеткен шығындарға 1,16 теңге көлемінде ғана инновациялық өнім өндіріледі. Салыстырмалы түрде 2004 жылдың мәліметтерін алатын болсақ, сол кезде бұл көрсеткіш 2,11 теңге көлемінде болып, елдік тарихи максимумы болып қалды (Сурет 5).

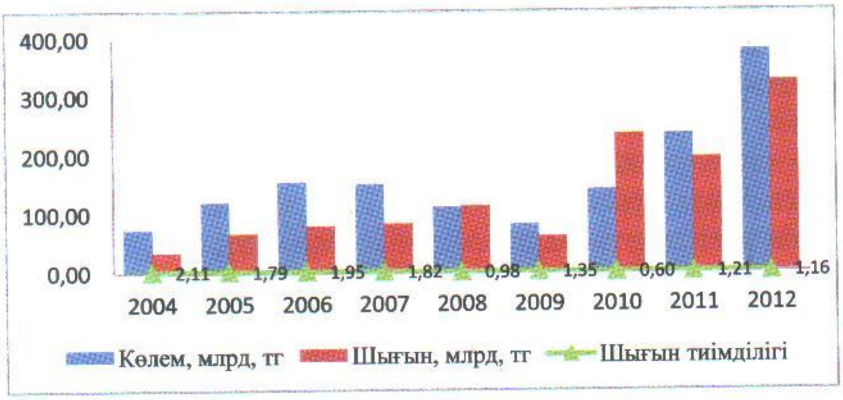

Сурет 5. Инновациялық өнім көлемінің кеткен шығындарға қатынасының динамикасы, млрд, теңге, %

Дерек көзі: ҚР Статистика Агенттігі

Инновациялық белсенді компаниялар мен инновациялық өнім көлемінің өсуімен қатар инновациялық өнімнің ЖІӨ – дегі үлесі де соңғы 10 жыл ішінде айтарлықтай өсуді көрсетті. 2012 жылы инновациялық өнімнің ЖІӨ – дегі үлесі 1,3% - ды құрады, 2011 жылы бұл көрсеткіш 0,86% болды (Сурет 3).

Сурет 3. Инновациялық өнімнің ЖІӨ – дегі үлесі, %
Дерек көзі: ҚР Статистика Агенттігі

Кәсіпорындардың технологиялық инновацияларға ағымдағы шығындары 2012 жылы 325,6 млрд. теңгеге дейін өсті, бұл 2011 жылы болған деңгейден 67% - ға жоғары (2011 жылы 194,9 млрд. теңге құрады). Сондай – ақ әр жұмысшыға еңбек өнімділігі көрсеткіші жоғарылап, 51,8 мың АҚШ доллары көрсеткішіне дейін жетті.

Соңғы жылдардағы инновациялық белсенділіктің өсуіне қарамастан, инновация саласындағы баяулық (пассивті сипат) деңгейі жоғары болып қалуда. 2012 жылдың соңында бұл көрсеткіш 92,4% - ды құрады, 2011 жылы бұл көрсеткіш одан да жоғары,

Сурет 1. Инновациялық белсенді компаниялар үлесінің динамикасы, %
Дереккөзі: ҚР Статистика Агенттігі

1-суретке қарайтын болсақ инновациялық белсенді компаниялардың үлесі тарихи максимумға жетіп -7,6% көрсеткішті құрады (2011 жылы бұл көрсеткіш 7,1% болатын). Ал 2012 жылдың көрсеткіштерін 2003 жылдың мәліметтерімен салыстыратын болсақ, бұл көрсеткіш 2,1% дан 7,6% - ға дейін жетті.

Сонымен бірге соңғы он жыл ішінде инновациялық өнім көлемі де айтарлықтай жоғарылады. 2012 жылы бұл көрсеткіш көлемі 60,6% - ға жоғарылап, 379 млрд. теңгені құрады. 2011 жыл бұл көрсеткіш 235,9 млрд. теңге көлемінде болды (Сурет 2). Сонымен бірге инновациялық сипаттағы қызмет көрсету көлемі 46,8% - ға жоғарылап, 21 млрд. теңгеден асты (2011 жылы бұл көрсеткіш 14,3 млрд. теңгені ғана құрады).

Сурет 2. Инновациялық өнім көлемі, млн. теңге
Дерек көзі: ҚР Статистика Агенттігі

звитию Республики
іный ресурс]: http://

ический бюллетень
ı 2014, С. 5-14. -
es/wcnav_externalId/
rWindowMode=0&_
Du3slf5q75_38%26_
%3D0%26_adf.ctrl-

ллетени). Динамика
p://www.stat.gov.kz/
41231148998179&_
p_112#%40%3F_
231148998179%26_
ɔ_152
лизации // Эксперт
ttp://expertonline.kz/

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘЛЕМ ЕЛДЕРІМЕН САЛЫСТЫРҒАНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ

Тажиева С.К
Әл-Фараби атындағы ҚазҰ
Экономика және бизнес жоғары мектебіні
«Менеджмент және маркетинг» кафедрасыны
э.ғ.к., доцент
samal_tj@mail.r

Бектемиров Б
«Инновациялық менеджмент
мамандығының магистрант
әл-Фараби атындағы ҚазҰ

Соңғы жылдары мемлекет тарапынан жасалған жүйел шаралар нәтижесінде инновациялар Қазақстан Республикасыны стратегиялық маңызы бар бағытқа айналды. Инновациялық дам сұрақтары алғашқы кезде 2010 жылға дейінгі Стратегиялы жоспарда көрініс тапты, одан кейін 2003 – 2015 жылдарға арналға индустриялық – инновациялық даму Стратегиясында, ҚР – ны 2005 – 2015 жылдарға арналған ұлттық инновациялық жүйені құр және дамыту Бағдарламасында жалғасын тапты.

30 бәсекеге қабілетті елдердің қатарына қосылу мақсатынд 2013 жылғы ҚР Президентінің Бұйрығымен 2020 жылдарғ арналған ҚР – ның инновациялық даму Концепциясы қабылданды Соның нәтижесінде өткен кезең ішінде қабылданған және іск асқан шаралар нәтижесінде еліміздің ғылыми – инновациялы

Глава 1 ПЕРСПЕКТИВЫ ИНДУСТРИАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА

Ермекбаева Б.
Государственная поддержка малого и среднего бизнеса - залог конкурентоспособной экономики 8

Мухтарова К.С., Мылтыкбаева А.Т.
Эффективность регионального управления 14

С.К.Джумамбаев
Государство как движущая сила инновационной индустриализации в Казахстане 19

Сансызбаева Г.Н., Сансызбаев С.Н.
Стратегическое и долгосрочное планирование: сущность и различия 26

Осербайулы С.
Исламское финансирование в Республики Казахстан: реалии и перспективы 31

Дуламбаева Р.Т.
Инновационная индустриализация: особенности и проблемы реализации 39

Тажиева С.К., Бектемиров Қ.
Қазақстан Республикасының әлем елдерімен салыстырғандағы инновациялық даму тенденциясы 47

УДК 330
ББК 65
П 84

Редакторы: д.э.н., профессор Мухтарова Карлыгаш Сапаровна,
к.э.н., доцент Купешова Сауле

П 84 Процесс вхождения Казахстана в число 30-ти высокоразвитых госу
мира: проблемы и перспективы их решения. Монография пос
80-летию Казахского национального университета имени аль-Ф
Монография./Под.ред. Мухтаровой К.С., Купешовой С.Т.- А
Казахский национальный университет имени аль-Фараби 2014. – 3

ISBN 978-601-04-0418-2

Коллективная монография разработана профес
преподавательским составом Высшей школой экономики и
КазНУ имени аль-Фараби в рамках реализации Послания Пре
народу Казахстана **«Казахстанский путь – 2050: Единая цель,
интересы, единое будущее».**

Монография включает материалы международного к
стола «Процесс вхождения Казахстана в число 30-ти высокор
государств мира: проблемы и перспективы их решения», посв
80-летию Казахского национального университета имени аль-
научно-методические статьи преподавателей, магистрантов и докт
Высшей школы экономики и бизнеса.

Предназначена для широкого круга читателей.

ISBN 978-601-04-0418-2 Кафедра «Менеджмент и маркетинг»,

Казахский национальный университет имени аль-Фараб
Высшая школа экономики и бизнеса
Кафедра менеджмента и маркетинга

МОНОГРАФИЯ
посвящена 80-летию Казахского национального университета имени аль-Фараби

Қазақстанның әлемде ең жоғары дамыған 30 мемлекеттер қатарына кіру үдерісі: мәселелер және оларды шешу мүмкіншіліктері

Процесс вхождения Казахстана в число 30-ти высокоразви государств мира: проблемы и перспективы их решения

The process of entering of the Republic of Kazakhstan into 3 highly developed countries of the world: challenges and prospec their solutions

АЛМАТЫ 2014